

Sygn. akt XV Ca 1463/17

POSTANOWIENIE

Dnia 19 czerwca 2018 r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu Wydział XV Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: SSO Michał Wysocki (spr.)

Sędziowie: SSO Arleta Lewandowska

SSO Marcin Radwan

Protokolant: protokolant sądowy Magdalena Nowak

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 19 czerwca 2018 r. w P.

sprawy z wniosku A. A.

przy udziale M. M. (1) i E. K.

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji wniesionej przez wnioskodawczynię

od postanowienia Sądu Rejonowego Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu

z dnia 29 marca 2017 r.

sygn. akt I Ns 908/16

postanawia:

I. oddalić apelację;

II. kosztami postępowania apelacyjnego obciążyć wnioskodawczynię i uczestniczki w zakresie przez nie poniesionym.

Arleta Lewandowska Michał Wysocki Marcin Radwan

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 29 marca 2017 roku Sąd Rejonowy Poznań – Grunwald i Jeżyce w Poznaniu w sprawie I Ns 908/16 :

1. stwierdził, że spadek po B. P. (1), córce W. P. i J. S., zmarłej w dniu 4 lutego 2015 roku w P., ostatnio stale zamieszkałej w P., na podstawie testamentu notarialnego z dnia 31 marca 2014 roku (rep. (...)) sporządzonego przed notariuszem D. W. nabyły jej córki: E. K. oraz M. M. (1) – każda po połowie;
2. stwierdził, że na podstawie zapisu windykacyjnego zawartego w testamencie notarialnym z dnia 31 marca 2014 roku (rep. (...)) sporządzonym przed notariuszem D. W. córka spadkodawczyni A. A., ur. (...), nabyła w dniu 4 lutego 2015 roku:

a) własność nieruchomości gruntowej położonej w K., gm. M., stanowiącej dz. o nr (...), dla której Sąd Rejonowy (...) w P. prowadzi kw (...),

b) wynoszący 5/8 (pięć ósmych) udział we współwłasności nieruchomości gruntowej położonej w K., gm. M., stanowiącej dz. o nr (...), dla której Sąd Rejonowy (...) w P. prowadzi kw (...),

c) wynoszący 1/2 (jedną drugą) udział we współwłasności nieruchomości położonej w K., gm. M., stanowiącej dz. o nr (...), dla której Sąd Rejonowy (...) w P. prowadzi kw (...);

2. kosztami postępowania obciążył wnioskodawczynię i uczestniczki w zakresie przez każdą poniesionym.

Sąd Rejonowy ustalił następujący stan faktyczny.

Spadkodawczyni B. P. (2) z d. P. (ur. (...), ostatnio stale zamieszkała w P.) zmarła w dniu 4 lutego 2015 roku w P.. W chwili śmierci była wdową. Była tylko raz zamężna. Ze związku ze zmarłym wcześniej (tj. w dniu 21 lutego 2013 roku) mężem E. P., spadkodawczyni miała troje dzieci – córki A. A., M. M. (1) i E. K..

B. P. (1) nie posiadała dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych.

Żaden ze spadkobierców B. P. (1) nie złożył oświadczenia o odrzuceniu spadku po niej, nie zawarł umowy o zrzeczenie się po niej dziedziczenia, ani nie został uznany za niegodnego dziedziczenia.

B. P. (1) pozostawiła jeden testament sporządzony w dniu 31 marca 2014 roku w formie aktu notarialnego, przed notariuszem D. W. w P. (Rep. (...)). W testamencie tym B. P. (1) powołała do całości spadku córkę E. K. i córkę M. M. (1) w udziałach po 1/2 części. Jednocześnie B. P. (1) ustanowiła zapis windykacyjny na rzecz swojej córki A. A. postanawiając, że z chwilą otwarcia spadku po niej, zapisobiorca nabędzie:

1. nieruchomość gruntową położoną w miejscowości K., gmina M., stanowiącą działkę o numerze geodezyjnym (...), objętą księgą wieczystą nr (...);

2. nieruchomość gruntową położoną w miejscowości K., gmina M., stanowiącą działkę o numerze geodezyjnym (...), objętą księgą wieczystą nr (...);

3. cały przysługujący jej udział w prawie własności nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości K., gmina M., stanowiącej działkę o numerze geodezyjnym (...), objętej księgą wieczystą nr (...)

Testament ten nie został zmieniony ani odwołany. Testament ten został otwarty i ogłoszony przez notariusza D. W. w P. w dniu 25 lutego 2015 roku (Rep. (...)). Protokół otwarcia i ogłoszenia tego testamentu został przesłany do tut. Sądu i zarejestrowany pod sygn. (...)

Zgodnie z treścią księgi wieczystej nr (...), właścicielem całej nieruchomości położonej w K., gm. M., stanowiącej działkę nr (...) była B. P. (1).

Jako właściciele nieruchomości położonej w K., stanowiącej działkę nr (...), objętej księgą wieczystą nr (...), ujawnieni są M. K. i B. P. (1), w udziałach po 1/2.

W księdze wieczystej nr (...), prowadzonej dla działki nr (...) położonej w K., jako właściciele ujawnieni zostali E. P. i B. P. (1), na zasadzie wspólności ustawowej majątkowej małżeńskiej.

Mąż spadkodawczyni E. P., przed śmiercią sporządził testament własnoręczny z dnia 30 listopada 2009 roku, w którym swój udział w nieruchomości położonej w K. gm. M., zapisanej w księdze wieczystej nr (...) zapisał swojej żonie B. P. (1). Testament ten został otwarty i ogłoszony przed tut. Sądem w dniu 30 września 2013 roku, pod sygn. (...).

B. P. (1), sporządzając swój testament z dnia 31 marca 2014 roku po śmierci męża, w związku z testamentem E. P. była przekonana, że jest właścicielem całej nieruchomości położonej w K., stanowiącej działkę nr (...)

Przed tut. Sądem toczy się sprawa z wniosku A. A., przy uczestnictwie M. M. (1) i E. K. o stwierdzenie nabycia spadku po E. P.. Postanowieniem z dnia 17 października 2014 roku, w pkt 1 Sąd stwierdził, że spadek po E. P., zmarłym w dniu 21 lutego 2013 roku w P., ostatnio zamieszkałym stale w P., na podstawie ustawy nabyli: żona B. P. (1), córka A. A., córka M. M. (1) i córka E. K., po 1/4 części. Postanowienie w tym zakresie jest prawomocne od dnia 21 listopada 2014 roku. Postanowienie zostało zaskarżone jedynie w części dotyczącej kosztów postępowania.

Po śmierci męża, B. P. (1) została właścicielką nieruchomości położonej w K., stanowiącej działkę nr (...), objętej księgą wieczystą nr (...) w udziale 5/8 (1/4 z 1/2 + 1/2 swojego udziału).

Sąd Rejonowy zważył, co następuje.

Zgodnie z art. 926 § 1 kc powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu. W świetle § 2 tego przepisu, dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. Spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy (art. 924 kc). Spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku (art. 925 kc).

W przedmiotowej sprawie spadkodawczyni B. P. (1) pozostawiła testament.

Zgodnie z art. 941 kc rozporządzić majątkiem na wypadek śmierci można jedynie przez testament. Skuteczne powołanie spadkobiercy możliwe jest tylko wówczas, gdy spadkodawca sporządzi ważny testament, w jednej z form przewidzianych w przepisach kodeksu cywilnego. Z kolei rola sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sprowadza się do obowiązku badania ważności testamentu, w oparciu o który Sąd stwierdza nabycie spadku. Podstawą rozstrzygnięcia o dziedziczeniu są bowiem ustalenia dotyczące tego, czy testament istnieje, jaka była jego treść i czy zachowano przy jego sporządzaniu formę wymaganą dla jego ważności. Stosownie do brzmienia art. 958 kc testament sporządzony z naruszeniem przepisów dotyczących formy testamentu jest nieważny.

Z treści art. 950 kc wynika, iż testament może być sporządzony w formie aktu notarialnego. Kodeks cywilny nie określa wymagań formalnych, jakim powinien odpowiadać testament notarialny. Oznacza to, iż ustawodawca odsyła w tym zakresie do ustawy z dnia 14 lutego 1991 roku „Prawo o notariacie” (Dz.U. 2014.164 j.t., ze zm). Testament sporządzony zatem zgodnie z art. 950 kc jest jednym z rodzajów aktów notarialnych, charakteryzującym się tym, iż zawiera jednostronne oświadczenie woli, którego treść stanowi rozporządzenie majątkiem na wypadek śmierci.

Sąd Rejonowy nie miał przy tym wątpliwości, iż testament spadkodawczyni nie był obciążony błędami, które skutkowałyby jego nieważnością. Żaden z uczestników postępowania nie kwestionował ważności testamentu.

W tej sytuacji Sąd stwierdził nabycie spadku po B. P. (1) na podstawie testamentu z dnia 31 marca 2014 roku na rzecz jej córek E. K. i M. M. (1), po 1/2 części.

Testament B. P. (1), zawierał nadto zapis windykacyjny na rzecz jej trzeciej córki A. A.. Zgodnie bowiem z treścią art. 981¹ § 1 kc, w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego spadkodawca może postanowić, że oznaczona osoba nabywa przedmiot zapisu z chwilą otwarcia spadku (zapis windykacyjny). Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być rzecz oznaczona co do tożsamości, zbywalne prawo majątkowe, przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne, ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkownika lub służebności (§ 2).

Przedmiotem zapisu były trzy nieruchomości położone w miejscowości K., gm. M.: działka (...) objęta księgą wieczystą nr (...), działka (...) objęta księgą wieczystą nr (...) i działka nr (...) objęta księgą wieczystą nr (...).

Właścicielką pierwszej z wymienionych wyżej działek w całości była B. P. (1), zatem Sąd Rejonowy stwierdził, że na podstawie zapisu windykacyjnego zawartego w testamencie notarialnym z dnia 31 marca 2014 roku, własność tej nieruchomości nabyła w całości A. A..

Właścicielami drugiej nieruchomości byli M. K. i B. P. (1), w udziałach po 1/2. Zatem Sąd stwierdził, że na podstawie zapisu windykacyjnego zawartego w testamencie notarialnym z dnia 31 marca 2014 roku, własność tej nieruchomości nabyła A. A., w udziale 1/2.

Właścicielem trzeciej nieruchomości, działki nr (...), byli małżonkowie B. P. (1) i E. P., na zasadzie ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej. Należy w tym miejscu wyjaśnić, że co prawda E. P. w swoim testamencie zapisał swój udział w tej nieruchomości swojej żonie, to z uwagi na podważenie treści tego testamentu, spadkobranie po E. P. odbyło się na podstawie ustawy i spadek po nim, w tym w zakresie przedmiotowej nieruchomości nabyły w udziałach po 1/4 jego żona i trzy córki. Sporządzając testament z dnia 31 marca 2014 roku, B. P. (1) nie miała świadomości, że testament męża zostanie kiedykolwiek zakwestionowany i nie odziedziczy w całości jego udziału (1/2) w działce nr (...). Będąc przekonana, że jest właścicielką całej tej nieruchomości, zapisała ją w całości swojej córce A. A.. Na skutek jednak prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po E. P. przyjąć należało, iż B. P. (1) odziedziczyła jedynie 1/4 z jego części (1/2) udziału w spornej nieruchomości. Jej łączny udział w prawie własności tej nieruchomości wynosił zatem na dzień jej śmierci jedynie 5/8 części ($1/4 \text{ z } 1/2 = 1/8 + 1/2 = 5/8$). Zatem w takim udziale A. A. odziedziczyła nieruchomość stanowiącą działkę nr (...) po swojej matce.

Należy przy tym podkreślić, że udziały małżonków w majątku wspólnym jakim była m.in. przedmiotowa działka nr (...) były równe (art. 43 kro). Z żądaniem ustanowienia nierównych udziałów nie mogą już bowiem wystąpić spadkobiercy małżonków, ponieważ żaden z małżonków nie wytoczył wcześniej powództwa o unieważnienie małżeństwa, ani o rozwód, ani też o orzeczenie separacji (art. 43 § 2 kro in fine), co jednoznacznie wynika z oświadczenia złożonego przez wnioskodawczynię A. A. i uczestniczkę E. K. na rozprawie w dniu 24 marca 2017 roku.

Kosztami postępowania Sąd Rejonowy obciążył wnioskodawczynię i uczestniczki postępowania w zakresie dotychczas przez nie poniesionym, na podstawie art. 520 § 1 kpc.

Apelację (k. 112) od postanowienia wniosła wnioskodawczyni A. A. zaskarżając to orzeczenie w części, w której Sąd Rejonowy stwierdził, że nabyła ona 5/8 udziału we współwłasności nieruchomości gruntowej położonej w K., ujętej w księdze wieczystej (...). Skarżąca domagała się zmiany orzeczenia w tej części i przyznania jej na wyłączną własność nieruchomości w/w nieruchomości.

Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucono:

- naruszenie art. 233 § 1 kpc poprzez pominięcie przez Sąd Rejonowy ustaleń wskazanych w uzasadnieniu postanowienia w sprawie (...) Sądu Rejonowego Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu, w którym Sąd ten stwierdził, że testament z 30 listopada 2009 roku – skoro nie wyczerpał całości majątku spadkodawcy – traktować należy jako zapis, a ten zapis dotyczy 1/2 udziału w nieruchomości (...). W efekcie Sąd Rejonowy bezprawnie zmienił wolę matki skarżącej, która chciała przepisać skarżącej całą tę nieruchomość (objętą zapisem windykacyjnym);
- naruszenie art. 667 § 2 kpc poprzez stwierdzenie, że skarżąca nabyła tylko 5/8 udziału w nieruchomości (...), a nie całość, jak chciała spadkodawczyni - matka skarżącej;
- naruszenie art. 981² kc poprzez nieprzyznanie skarżącej w całości w/w nieruchomości, skoro ojciec skarżącej dokonał zapisu swojego udziału na rzecz matki skarżącej.

Odpowiedź na apelację (k. 133) wnieśli uczestnicy postępowania domagając się oddalenia apelacji oraz zasądzenia od wnioskodawczyni na rzecz uczestników kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych. W uzasadnieniu zawarto polemikę z zarzutami skarżącej.

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Podstawą rozstrzygnięcia sprawy przez Sąd Okręgowy był materiał dowodowy zgromadzony w toku postępowania przed Sądem I instancji – w toku postępowania apelacyjnego nie zgłoszono bowiem żadnych wniosków dowodowych, a w ocenie Sądu Okręgowego brak było podstaw do prowadzenia dowodów z urzędu. Przypomnieć także należy, że przy rozpoznawaniu apelacji Sąd II instancji z urzędu bierze pod uwagę naruszenie prawa materialnego oraz nieważność postępowania, natomiast tylko na zarzut naruszenia proceduralne popełnione w toku rozpoznawania sprawy przez Sąd I instancji (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r. (...), OSNC 2008/55). Nieważności postępowania Sąd Okręgowy nie dostrzegł w okolicznościach niniejszej sprawy w związku z czym w pierwszej kolejności rozważania wymagały zarzuty dotyczące uchybień popełnionych przez Sąd Rejonowy.

Skarżąca kwestionowała prawidłowość orzeczenia Sądu I instancji w odniesieniu do przyznania jej w punkcie 2 podpunkt b) postanowienia – na podstawie zapisu windykacyjnego zawartego w sporządzonym w formie notarialnej testamencie B. P. (1) z dnia 31 marca 2014 roku (rep. (...)) – udziałów w nieruchomości ujętej w księdze wieczystej (...) (5/8 udziału). Apelująca uważała bowiem, iż przyspaść jest powinna prawo własności tej nieruchomości na wyłączność, a nie jedynie udział.

Na wstępie należy wskazać, iż rozrządzając swoim majątkiem na wypadek śmierci spadkodawczyni B. P. (1) mogła skorzystać z instytucji zapisu windykacyjnego (art. 981¹ kpc i n.; przepisy te weszły w życie w 2011 roku).

Zapis windykacyjny rodzi tzw. skutek rzeczowy, a więc skutkuje tym, że własność danego przedmiotu przechodzi na nabywcę (zapisobiercę) z chwilą otwarcia spadku (tj. z chwilą śmierci spadkodawcy–testatora). Zapis windykacyjny ma jednak ograniczenie, które wiąże się z tym, że przedmiot zapisu musi się znajdować w masie spadkowej, a więc prawo własności danego przedmiotu musi przysługiwać spadkodawcy w chwili jego śmierci. Jeżeli przesłanka ta nie jest spełniona, to albo zapis windykacyjny jest bezskuteczny w całości albo – jak to miało miejsce w niniejszej sprawie – jest bezskuteczny w części. Dzieje się tak dlatego, bowiem nie można przenieść na inną osobę więcej praw niż samemu się posiada.

W konsekwencji na gruncie prawa spadkowego zdarzają się sytuacje, iż dochodzi do rozbieżności między zamysłem spadkodawcy, a faktyczną możliwością wykonania jego ostatniej woli. Tak też było w niniejszej sprawie. Jak bowiem wynikało z literalnego brzmienia testamentu, spadkodawczyni chciała przenieść na skarżącą „pełną własność” nieruchomości ujętej w księdze wieczystej (...). Skutek ten jednak był niemożliwy do osiągnięcia, bowiem testatorka w chwili śmierci była dysponentem jedynie udziału w prawie własności tej nieruchomości.

W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy musiał zbadać jakie prawo przysługiwało testatorce w momencie otwarcia spadku (tj. momencie śmierci): czy było to „pełne” prawo własności czy jedynie udział. W wyniku poczynionych ustaleń Sąd I instancji trafnie stwierdził, że spadkodawczyni przysługiwał jedynie udział w prawie własności, a więc tylko takim udziałem mogła rozrządzić na rzecz skarżącej w testamencie. Zatem A. A. mogła nabyć jedynie udział w prawie własności w wysokości określonej w punkcie 2. podpunkt b) zaskarżonego postanowienia. Nie było możliwe nabycie przez skarżącą pełnej własności tejże nieruchomości.

Stało się tak z uwagi na to, że dziedziczenie po E. P. nie odbyło się według reżimu testamentowego. Chociaż E. P. sporządził testament to dziedziczenie po zmarłym odbyło się w oparciu o ustawę, a ów testament został potraktowany jako zapis. Okoliczność ta została już prawomocnie stwierdzona postanowieniem Sądu Rejonowego Poznań – Grunwald i Jeżyce w Poznaniu z dnia 17 października 2014 roku w sprawie (...). Po E. P. dziedziczyli więc: żona B. P. (1), córka A. A., córka M. M. (1) oraz córka E. K. – każdy po 1/4 części. Przy takim porządku dziedziczenia po E. P., jego żona B. P. (1) w chwili śmierci dysponowała jedynie udziałem 5/8 we współwłasności nieruchomości (...),

co przekonująco uzasadnił Sąd Rejonowy. Ostatecznie zatem tylko w tym zakresie spadkodawczyni mogła przenieść prawo własności w drodze zapisu windykacyjnego na rzecz skarżącej. Rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego było więc prawidłowe.

Odnosząc się do zarzutu apelacji, iż testament własnoręczny E. P. traktować należało jako zapis wskazać należy iż jest to „zapis zwykły” z art. 968 kc, a nie windykacyjny. Nie ma możliwości kwalifikacji testamentu holograficznego jako zapisu windykacyjnego, gdyż ten rodzaj zapisu (odmienny od zapisu zwykłego) może być dokonany wyłącznie w formie notarialnej (wymóg z art. 981¹ kc), a więc wymóg co do formy nie został zachowany, a prócz tego w chwili sporządzania tego testamentu przepisy dotyczące zapisu windykacyjnego jeszcze nie obowiązywały.

Jednocześnie poprzez „zapis zwykły” testator nie można przenieść własności określonego przedmiotu (np. nieruchomości). W drodze zapisu zwykłego można bowiem jedynie zobowiązać spadkobiercę do dokonania określonego świadczenia majątkowego (por. treść art. 968 § 1 kc). Zatem – nawet przy przyjęciu, że testament E. P. dawałoby się zakwalifikować jako zapis (zwykły) – to powstałby jedynie skutek obligacyjny, a więc co najwyżej zobowiązanie części spadkobierców po E. P. do dokonania świadczenia majątkowego na rzecz skarżącej, nie zaś skutek rzeczowy polegający na nabyciu przez B. P. (1) wszystkich pozostałych udziałów w nieruchomości. Taki wniosek prowadzi zatem do podzielenia dokonanej przez Sąd Rejonowy oceny, że B. P. (1) w chwili śmierci dysponowała jedynie udziałem 5/8 we współwłasności nieruchomości (...). Zatem tylko w takim zakresie mogła rozrzucić swoim prawem w zapisach windykacyjnych i tylko w takim zakresie skarżąca mogła nabyć prawa rzeczowe do tychże nieruchomości.

W efekcie z uwagi na powyższe należy stwierdzić, że rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego było w pełni prawidłowe, zaś wniesiona apelacja nie może doprowadzić do uchylecia lub zmiany tego orzeczenia. W tej sytuacji Sąd Okręgowy akceptując ustalenia faktyczne zaskarżonego orzeczenia i przedstawione w nim rozważania prawne oddalił apelację jako bezzasadną w myśl art. 385 kpc, o czym orzeczono jak w punkcie I sentencji.

O kosztach postępowania apelacyjnego rozstrzygnięto jak w punkcie II sentencji przyjmując, iż w okolicznościach niniejszej sprawy nie zachodzą podstawy do odstąpienia od podstawowej zasady postępowania nieprocesowego wyrażonej w art. 520 § 1 kpc, iż każdy uczestnik ponosi koszty postępowania związane ze swoim udziałem w sprawie.

Arleta Lewandowska Michał Wysocki Marcin Radwan